

Особливості сучасної підготовки науково-педагогічних кадрів у вітчизняних ВНЗ

Актуальність дослідження. Підготовка наукових та науково-педагогічних кадрів є основою розвитку освіти і науки і, у більшому сенсі, - запорукою існування держави, самої її незалежності у теперішньому світі. За чверть століття незалежна Україна намагалась – і намагається - здійснити реформування освітньої галузі відповідно до потреб сучасності, у числі яких і співвідносність із міжнародними стандартами.

Виклад основного матеріалу. В Україні підготовка аспірантів і докторантів дотепер здійснюється на підставі «Положення про підготовку наукових та науково-педагогічних кадрів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 309 від 01.03.1999 р. [1]. Це положення базувалась фактично на спадщині радянських часів, як і перший Закон України «Про освіту» від 1991 р. Закон України «Про вищу освіту» від 2002 року вніс певні зміни, які реформували саме вищу школу, і, хоча вони практично не зачепили систему підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів, але заклали основу для подальших змін. Новий Закон «Про вищу освіту» (2014 р.) мав на меті надати, у тому числі, саме підготовці наукових та науково-педагогічних кадрів нового рівня – а ним і змісту, і форм, і методів підготовки, прийнятих у інших країнах, що мало би стати запорукою визнання науковців: українських – у всьому світі, а іноземних – у нашій країні.

Для оприлюднення рішень (наказів, розпоряджень тощо) Міністерства освіти і науки України, які стосуються наукових та науково-педагогічних кадрів, існує спеціальний випуск газети «Освіта України» (до кінця 2011 року таким виданням був «Бюлетень ВАК України», у 2012 році - «Атестаційний вісник»). Основним призначенням такого видання є оголошення про захист дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук та про присудження наукових ступенів і вчених звань іменем держави України. Якщо відкрити будь-який номер спецвипуску, то можна побачити, що у 27 галузях наук [2], найбільша кількість дисертацій захищається із технічних,

економічних, юридичних, медичних та педагогічних наук. Якщо згадати, що кожне дослідження має наукову новизну, актуальність і практичну цінність, то логічним висновком буде, що ми живемо у технічно і технологічно розвиненій, економічно сильній та стабільній державі. Прикро, та поки все не зовсім так, як свідчить така кількість дисертацій у вищезазначених галузях. Також варто взяти до уваги показники результативності, а саме: захищаються до 20-25% від початкової кількості аспірантів і докторантів по всій країні. І ще, далеко не всі аспіранти, які пропонують до розробки цікаву проблематику і якісно вирізняються і рівнем своєї підготовки, і здібностями до наукового мислення, так і не здійснюють свої задуми, не отримують ступінь. Така ситуація є підсумком дії різних чинників, які впливають на результат підготовки дисертації аспірантом. Наразі коротко зупинимось на основному з них, а саме, на взаємодії аспіранта (здобувача, докторанта) та його наукового керівника (консультанта).

Наші власні спостереження за організацією процесу наукових досліджень протягом вже майже 18 років підтверджує принцип Парето [3]. А саме: 80-90% наукових керівників «отримують» аспіранта (50 годин педнавантаження), і практично нічого не здійснюють у зв'язку із цим; інші 20-10% - активно, ефективно, результативно працюють. І як результат: у перших захищається тільки 10-20%-аспірантів, а у других – 80-90%-аспірантів.

Багаторічні спостереження за роботою різних кафедр показують, що там, де науковий керівник - ініціатор наукових пошуків у своїй галузі, - там і з'являються спочатку перші аспіранти, докторанти, які захищаються і залишаються працювати в університеті, а пізніше створюється так званий «науковий осередок», і розбудовується наукова школа. Як наприклад, кафедра хімії НаУКМА спеціалізується на створенні мембран та мембранних технологіях, а кафедра лабораторної діагностики біологічних систем досліджує переважно функціонування клітин організму на початкових етапах його розвитку. Отже, керівник кафедри (центру, лабораторії) ініціює і організує наукову діяльність, створює наукову школу і закладає не тільки алгоритми проведення досліджень, притаманні конкретній науці, але й традиції спілкування всередині кафедри (наукового центру). І тут можна спостерігати дещо спільне, незалежне від специфіки досліджень, а саме: якісна організація наукової діяльності усієї кафедри її керівником та певна взаємодія між членами

цієї спільноти не виключає, а швидше, навпаки, засновує і ділові, і дружні стосунки між усіма суб'єктами комунікації (керівником, професорсько-викладацьким складом, аспірантами, студентами).

Співпраця аспіранта і наукового керівника протягом навчального року передбачає 50 годин на рік, усього - 1 годину 20 хвилин на тиждень. Ця співпраця включає такі елементи: вибір та формулювання теми, складання індивідуального плану та графіку роботи над дисертацією та т. і. Цей складний процес відбувається у полі міжособистісної комунікації, де керівник проявляє не тільки свої наукові компетентності, але й педагогічні.

На нашу думку, науковий керівник у власній діяльності, у процесі управління науковим пошуком аспіранта (здобувача) повинен проявити такі компетентності:

- організаційну;
- наукову;
- методологічну;
- педагогічну;
- моральну.

Кожна із наведених вище компетентностей має свій особливий вплив на здобувача. Останній при цьому має давати зворотній зв'язок, і разом ефективна діяльність наукового керівника та здобувача створюють той неповторний комплекс спільної діяльності високоосвічених людей, який має давати людству унікальний результат – нові знання.

Перехід від усталеної форми підготовки наукових та наукових-педагогічних кадрів у вигляді аспірантури (докторантури) до західної моделі по типу докторських програм стоїть в державі Україна на порядку денному. У Національному університеті «Києво-Могилянська академія» вже з 2008 року на базі аспірантури діє Докторська школа і функціонують декілька PhD програм. Є унітарні PhD програми: одна кафедра – одна спеціальність в аспірантурі – одна на її базі PhD-програма. Є PhD програми міждисциплінарні, які закладались як спільні між двома (або декількома) кафедрами.

Висновки. Усе вищезазначене повинно забезпечити молодих здобувачів повним спектром знань, умінь, навичок, компетентностей, необхідних для наукової роботи та зосередити керівника та аспіранта на їхній науковій

співпраці. Усе це відповідає вимогам і часу, і чинного Закону України «Про вищу освіту».

Зазначимо лише, що трансформація від аспірантури до докторських PhD програм має бути добре продумана та прорахована, має бути виділено час для такого переходу, якісно й логічно прописано відповідні нормативні акти, щоб освітня та наукова сфери не втратили напрацьовані позитивні речі, але отримали нові можливості для розвитку та виходу на світовий рівень.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів : постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 р. № 309 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/309-99-п>. – Назва з екрана.
2. Про затвердження Переліку наукових спеціальностей : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 р. № 1057 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1133-11>. – Назва з екрана.
3. Принцип Парето [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Принцип_Парето. – Назва з екрана.